

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 3. do 9. maja 2005. godine, donijela je

ODLUKU

I

Graditeljska cjelina – Pravoslavna crkva-brvnara (Crkva svetih apostola Petra i Pavla) sa pokretnim naslijeđem u Palačkovcima proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik se sastoji od objekta crkve i pokretnog naslijeđa, koga čine: carske dveri, 26 ikona i antimins.

Nacionalni spomenik obuhvata zemljište označeno kao k.č. broj 228, z.k. uložak broj 78, k.o. Palačkovci, općina Prnjavor, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite, utvrđene Zakonom o sprovođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika, ustanovljene u skladu sa Aneksom 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini («Službeni glasnik Republike Srpske», broj 9/02).

II

Vlada Republike Srpske dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U cilju trajne zaštite dobra, utvrđuju se sljedeće mjere zaštite, koje se odnose na lokaciju iz tačke I stav 3. ove odluke:

- dopušteni su isključivo konzervatorsko–restauratorski radovi i radovi tehničkog održavanja na objektima koji čine graditeljsku cjelinu, uz odobrenje ministarstva nadležnog za prostorno uređenje u Republici Srpskoj i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Republike Srpske.

Utvrđuje se zaštitni pojas širine 50 m od granica I zone zaštite. U tom zaštitnom pojasu zabranjuje se nova izgradnja, izgradnja magistralnih infrastrukturnih objekata i odlaganje otpada.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Republike Srpske, gradske i općinske službe, suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI

Iznošenje pokretnih dobara iz tačke I stav 2. ove odluke (u daljnjem tekstu: pokretno naslijeđe) iz Bosne i Hercegovine nije dopušteno. Izuzetno od odredbe stava 1. ove tačke, dopušteno je privremeno iznošenje pokretnog naslijeđa iz Bosne i Hercegovine, radi prezentacije ili konzervacije, ukoliko se utvrdi da konzervatorske radove nije moguće izvršiti u Bosni i Hercegovini.

Odobrenje u smislu prethodnog stava daje Komisija, ukoliko nedvojbeno bude utvrđeno da to ni na koji način neće ugroziti nacionalni spomenik. U odobrenju se utvrđuju svi uvjeti pod kojima se pokretno naslijeđe može iznijeti iz Bosne i Hercegovine, rok za povrat dobra u zemlju, kao i zaduženja pojedinih organa i institucija za osiguranje tih uvjeta i o tome se obavještava Vlada Republike Srpske, nadležna služba sigurnosti, carinska služba Bosne i Hercegovine i javnost.

VII

Ova odluka dostavit će se Vladi Republike Srpske, ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje u Republici Srpskoj, ministarstvu nadležnom za kulturu u Republici Srpskoj, nadležnoj službi zaštite naslijeđa na nivou Republike Srpske i općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provođenja mjera utvrđenih u tač. II - VI ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VIII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

IX

Danom donošenja ove odluke, sa Privremene liste nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02,

«Službeni glasnik Republike Srpske», broj 79/02, «Službene novine Federacije BiH», broj 59/02 i «Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH», broj 4/03) briše se nacionalni spomenik upisan pod rednim brojem 481.

X

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Predsjedavajuća Komisije

Ljiljana Ševo

Broj: 07.2-02-108/05-5
4. maja 2005. godine
Sarajevo

O b r a z l o Ź e n j e

I – UVOD

Na osnovi Zakona o provedbi odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, član 2, stav 1, “nacionalni spomenik” je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: Aneks 8.) kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika donijela je odluku o stavljanju **Crkve-brvnare u selu Palačkovci** na Privremenu listu nacionalnih spomenika, pod rednim brojem 481.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V, Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provođenju postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju, izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o intervencijama na restauraciji i drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- z.k. izvadak i podatke o vlasništvu,
- historijsku, arhitektonsku i drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Selo Palačkovci nalazi se u sjevernom dijelu Bosne i Hercegovine, na sredini puta između Prnjavora i Dervente, na udaljenosti od oko 2 km jugozapadno od ceste koja vodi prema mjestu zvanom Crkvina, lokalitet Šuma. Crkva se nalazi na parceli dimenzija 20,35 (sjeverna strana) x 23,30 (zapadna) x 21,45 (južna) x 21,00 m (istočna strana). Sa istočne strane nalazi se aktivno pravoslavno groblje od koga je lokalitet crkve ograđen.

Nacionalni spomenik obuhvata k.č. br. 228, k.o. Palačkovci, br. z.k. uloška 78, općina Prnjavor, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Historijski podaci

Prema popisu, koji je za potrebe Banjalučke eparhije¹ rađen 1911. godine, na prostoru Bosanske krajine su bila ukupno 83 sakralna objekta izrađena od drveta (*II šematizam Pravoslavne mitropolije banjalučko-bihačke za godinu 1911*). Što se tiče vremena u kome su nastali ovi objekti, njih sedam je nastalo u XVIII stoljeću, šesnaest u XIX stoljeću (do 1878. godine), a do 1911. godine ukupno šezdeset. Do 1952. godine ih je bilo približno trideset. Veliki broj drvenih crkava nestao je u toku II svjetskog rata i u godinama poslije njegovog završetka, za šta su glavni razlozi uglavnom bili vezani za rat, odnosno kasnije loše ili nedovoljno održavanje ovih objekata.

Narodno predanje crkvu u Palačkovcima datira u duboku prošlost. Prema ovom predanju današnja crkva predstavlja treću crkvu-brvnaru podignutu na istom mjestu. (Ševo, 86)²

Današnju crkvu-brvnaru u Palačkovcima podigli su izvjesni Pejo Kljunić, kao glavni majstor, i njegovi pomoćnici, izvjesni Ratkovci iz derventskog Detlaka. Godina gradnje ove crkve je 1843, što je vidljivo sa urezanog natpisa u vrhu sjevernog dovratnika na zapadnom pročelju hrama.

Iako je crkva sagrađena u XIX stoljeću, jedna od njenih karakteristika je da nema velike dimenzije kakve imaju prostrane crkve tipa crkvi u Marički, Rakelićima ili Busnovima. Njena jednostavna osnova bez apside i skromne dimenzije navode na zaključak da je morala nastati znatno ranije i da 1843. godina predstavlja godinu njene obnove. Do ovog zaključka može dovesti i otkriće do koga se došlo prilikom radova na restauraciji carskih dveri, kada su ispod postojećeg, otkriveni stariji slikani slojevi daleko većih likovnih vrijednosti. Ovo slikarstvo, po svemu sudeći, pripada srpskom ikonopisu XVIII stoljeća i to njegovim najboljim ostvarenjima. Otkriće ovog sloja, uz pronalazak starog poda od kamenih ploča ispod poda od opeke, kao i spomenute građevinske karakteristike objekta, bili bi pouzdan argument za tvrdnju da je objekat 1843. godine samo obnovljen.

2. Opis dobra

Drveni objekti predstavljaju veliku skupinu objekata graditeljskog naslijeđa Bosne i Hercegovine.

Noseći u sebi daleke slavenske tragove, kao i srednjovjekovne i kasnije utjecaje iz vremena samostalnosti, crkve u Bosni su pune inventivnosti i prilagođene su prirodnim uvjetima i potrebama života. (Pavlović, 1962, str. 91) Pošto je riječ o objektima skromnih dimenzija, često su bili deklarirani kao «drveni» ili «seoski». (Bećirbegović, 1999, str. 9)

U oblastima bogatim građevinskim drvetom primijetan je veliki broj objekata različitog tipa, oblika i namjene. *Crkveno drveno graditeljstvo je bilo na putu da se razvije u jednu obimnu arhitekturu sa sopstvenom dekoracijom, ali je njegova evolucija naprasno presječena.*

¹ Crkva pripada Banjalučkoj eparhiji, koja je osnovana 1900. godine kao mitropolija. Ova eparhija nalazi se u sjeverozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine. Do tog vremena, ovi prostori pripadali su Dabrobosanskoj mitropoliji. Prvi episkop ove eparhije bio je mitropolit Evgenije Letica (1901–1907), a zatim slijede srpski arhijereji: Vasilije Popović (1908–1938), Platon Jovanović (1940–1941), dr. Vasilije Kostić (1947–1961), dr. Andrej Frusić (1961–1980) i sadašnji episkop Jefrem Milutinović.

² Prva crkva je podignuta prije jedne od brojnih epidemija kuge, dok je druga nastala nakon tog događaja. Momirović piše da je dotrajale i polutruhle ostatke ove druge crkve otkrio neki čobanin.

Crkve-brvnare je prema Petru Momiroviću moguće podijeliti u četiri skupine, i to:

1. jednostavne crkve pravougaonog oblika manjih dimenzija, većinom bez apside,
2. crkve pravougaonog oblika većih dimenzija i dekorativnijih krovova i sa poligonalnom apsidom,
3. prelazni oblik sa dodatom trostranom apsidom i novim konstruktivnim i dekorativnim elementima i
4. novi tip crkve-brvnare sa razvijenijom osnovom i savršenijom obradom, strogih linija³.

Prof. Madžida Bećirbegović u svojoj knjizi «Džamije sa drvenom munarom» izvršila je podjelu drvenih crkava prema načinu građenja i prema općim karakteristikama⁴. Ona crkve-brvnare svrstava u samo dvije skupine, i to:

- crkve iz perioda do XVIII stoljeća i
- crkve iz XIX stoljeća⁵.

Prema vremenu nastanka, crkve se mogu svrstati u tri osnovna tipa:

- crkve-brvnare starijeg tipa (građene sredinom XVIII stoljeća⁶),

³ **Prvu skupinu** sačinjavaju crkve sa vrlo jednostavnom osnovom i skromnih dimenzija. Uglavnom nemaju apsidu. Većinom je upotrijebljen skeletni sistem sa zidovima od užljebljenih dasaka. Ovi objekti nemaju tavanicu i krovna konstrukcija je u enterijeru u potpunosti vidljiva. Crkve iz ove skupine imaju vrlo malo otvora, jedino ulaz sa zapadne strane, najčešće sa masivnim završetkom u vidu luka i dovratnicima. Svjetlost je u unutrašnjost crkve, najčešće u prostor oko oltara, ulazila koso kroz uske horizontlane zakošene proreze među brvnima. U ovu skupinu spadaju crkve u: Malom Blaškom, u Šljivnu (uništena 50-60-ih godina XX stoljeća), Javorinama, Romanovcima i Kolima.

Drugu skupinu predstavljaju crkve većih dimenzija, izgrađene od masivnih brvana, sa više dekoriranim krovovima i debljim slojevima klisa. Crkve ove skupine uvijek su imale poligonalne apside, gdje je vezivanje balvana na uglovima izvedeno na složen način, dvostrukim kosim preklopom i kosim zarublivanjem krajeva. Tavanica je djelimično ravna, dijelom zasvedena poluobličastim svodom od šašavca. U ovu skupinu spadaju crkva Jelička i crkva u selu Rakelići.

Treća skupina je prijelazni oblik dvije prethodne skupine kome je od elemenata dodana trostrana apside i još poneki detalj. Najpoznatija crkva iz ove skupine je drvena crkva u Krupi na Vrbasu.

Četvrtu skupinu objekata sačinjavaju novije crkve sa razvijenijom osnovom, novim dijelovima i novim konstruktivnim rješenjima. Obrada materijala je savremenija i složeniji tehnički postupak. Zidovi su visoki, krovovi izdignuti i široki, a unutrašnjost prostrana. Otvori su normalnih dimenzija, tavanice su zasvedene, a podovi drveni ili kameni. Bogatije su dekorirane od ostalih skupina objekata. Vanjske linije su stroge, a enterijer, za razliku od crkava ostalih skupina, hladan i strog. U ovu skupinu spadaju crkve u Drugovićima, Busnovima i Maričkoj.

⁴ Ovakva podjela je moguća isključivo kod objekata kod kojih je precizno određeno vrijeme nastajanja i kod kojih nije došlo do određenih kasnijih intervencija, koje su na crkvama-brvnarama bile vrlo česte. Nakon određene intervencije, koja je najčešće podrazumijevala veće dogradnje i prenošenje pojedinih dijelova iz jedne crkve u drugu, postalo je upitno šta je ustvari autentično.

⁵ **Prvu skupinu**, po njoj, karakterizira jednostavnija izrada i dekoracija, pravougaona osnovica bez apside i otvorenost enterijera prema krovnoj konstrukciji. Ove crkve su skromnije izrade i po izboru materijala i načinu obrade više su nalik na običnu seosku kuću, nego na sakralni objekat. U ovu skupinu spadaju crkve u Malom Blaškom, Javorinama, Romanovcima i Kolima.

Drugoj skupini prema ovoj podjeli pripadaju crkve u selima Jelička, Rakelići, Busnovi, Marička, Palačkovcima... Po dimenzijama ove crkve su znatno veće i imaju apsidu ili više njih.

- crkve-brvnare mlađeg tipa (sagrađeni tokom XIX stoljeća⁷) i
- hramovi prijelaznog tipa.

⁶ Na prostoru Bosne i Hercegovine nalazi se ukupno sačuvano pet građevina podignutih u tom periodu. To su: crkve u Malom Blaškom kod Slatine, crkva u Javoranima kod Kneževa, crkva u Romanovcima kod Gradiške i crkva u Han-Kolima kod Banje Luke. Razdaljine između njih su oko 50 km. Velika je vjerovatnoća da su izgrađene (ili možda obnovljene na mjestu starijih crkava) u prvoj polovini XVIII stoljeća. Među ovim crkvama se zapažaju izvjesne sličnosti. Sve su skromnih dimenzija. Njihova dužina nikad ne prelazi 9 m, a širina 4 m. Takvim dimenzijama, i gradnjom, crkva se ne razlikuje od brvnare u kojoj je stanovao čovjek tog vremena ili raznih ekonomskih objekata malih dimenzija u kojima je privređivao (npr. mlin ili stupa). Tlocrt ovakvih crkava najčešće je pravougaonog oblika bez oltarske apside. Nosiva konstrukcija je često postavljena direktno na голу zemlju bez ikakvih temelja i kamenih konstrukcija suhozida koje bi prenijele opterećenje na nosivo tlo. U većini slučajeva su brvna postavljena na pritesano kamenje. Skelet hrama nose drveni stupci koji su u podložnice uglavljeni na čep. Dakle, u ovom slučaju se radi o svojevrsnom skeletnom sistemu sastavljenom od stupaca i zidova od užlijebljenih dasaka. Ovakvi objekti, osim toga, imaju građevinski izuzetno zanimljive krovne konstrukcije sa sljemenom i koritom na vrhu. (Ševo, 1996, 73, Stanković, 2003, 62) Pojedine crkve su urađene od pravih balvana četverougaoog presjeka. Brvna su na uglovima povezana na preklop. Gornja greda kod ovakve konstrukcije često preuzima ulogu vjenčanice, dok se na nekim objektima vjenčanica uduplava i javlja se tzv. dvostruka vjenčanica. Između stupova crkve u većini slučajeva je postavljena konstrukcija kosnika, mada to nije pravilo (crkva u Kolima). Na taj način je dodatno ojačana konstrukcija i stabilnost zida. Crkve iz ove skupine imaju vrlo malo otvora, jedino ulaz sa zapadne strane, najčešće sa masivnim završetkom u vidu luka i dovratnicima. Vrata su pravougaona, od hrastovine, sa horizontalnim prečkama na poleđini i željeznim bravom sa velikim ključem. Svjetlost je u unutrašnjost crkve, najčešće u prostor oko oltara, ulazila koso, kroz uske horizontalne zakošene proreze među brvnima. U enterijeru je crkva skoro u potpunom mraku. U unutrašnjosti crkve uočava se prostor oltara, odvojen od prostora naosa visokom oltarskom pregradom⁶. Prostor naosa i prostor priprate odvojeni su uglavnom niskom ogradom, odnosno stupićima i lukovima. Pod je zemljani ili je popođen daskama. Carske dveri su nešto dekorativnije i oslikane. Naos je od pritvora također odvojen sličnom drvenom ogradom. U sredini naosa visi drveno Bogorodicino kolo – polijelej. Sva kola koja su se očuvala imaju sličan oblik i slične su izrade i dekoracije, često sa podacima o podizanju i osvećenju hrama.

⁷ Na prostoru Bosne i Hercegovine zatičemo četiri crkve-brvnare iz tog perioda. To su crkve u selima Jelička, Marička, Rakelići i Busnovi. Ove bogomolje načinjene od drveta se nalaze u sjeverozapadnoj Bosni, u blizini grada Prijedora, u oblasti Timar. Jedna od druge su udaljene oko dvadesetak kilometara. Izuzev crkve u Jelički, koja je sagrađena nešto ranije, ostale su sagrađene u periodu od dvadesetak godina, odnosno između 1856. i 1872. godine. Crkve ove skupine imaju slične karakteristike. Njihove dimenzije su u odnosu na prethodnu skupinu crkvi znatno povećane i kreću se u rasponu od 15-16,5x9,35-10,7 m. Pravougaone su osnove, sa poligonalnom apsidom na istočnoj strani. Građene su od masivnih brvana, spajanih sistemom posebne vrste prijeklopa spojenog na uglovima apside. Brvna završavaju kosim, zaobljenim krajevima. Pokrivene su crijepom ili drvenim klisom. Krov im je strm i visok, trovodan ili četverovodan. U unutrašnjosti crkve je oltarski prostor, odvojen od naosa visokom oltarskom pregradom. Naos i priprata su odvojeni stupićima i lukovima, nad kojim se podiže hor, odnosno galerija. Na galeriju se penje iz priprate, strmim, drvenim stepenicama. Prostor galerije je u nekim slučajevima zatvoren mušepkom (Jelička), ogradom od izukršanih letvica. Crkva u Jelički je popločana ciglom, dok su ostale crkve iz ove skupine popločane kamenim pločama. U unutrašnjosti svih hramova se vide brvna zidova crkve. Izuzetak je crkva u Rakelićima kod koje su zidovi omalterisani. Unutrašnjost ovih crkava je dobro osvijetljena kroz tri prozora na apsidi crkve i jedan u dijelu naosa. Pored ovih otvora i glavnih ulaznih vrata, postoje i manja, pomoćna vrata na sjevernom, odnosno južnom zidu crkve. Skupina ovih crkava nad glavnim, zapadnim ulazom u crkvu, ima trijem i visoki zvonik, direktno ugrađen u krov.

Crkva u Palačkovcima posvećena je **apostolima sv. Petru i Pavlu**. Skladnošću i preciznošću svog arhitektonskog sklopa i bogatstvom i raznovrsnošću dekorativnih elemenata, crkva u Palačkovcima se izdvaja kao posebno ostvarenje u krajiškoj porodici brvnara.

Crkva ima pravougaonu osnovu, dimenzija 9,82 x 4,56 m. Visina sljemena iznosi preko 7,00 m.

Crkva nema oltarsku apsidu i rađena je od hrastovih brvana čiji su spojevi i preklopi urađeni vrlo precizno. Građa je od savršeno tesane i zdrave hrastovine.

Temeljna debla postavljena su na grubo pritesano kamenje i na uglovima su povezana dvostrukim preklopom. Zidna brvana su uža od temeljnih. Zbog velike dužine objekta, a u cilju produženja brvana, sa sjeverne strane je postavljen vertikalni stupac u koji su se užlijebila kraća brvana (suprotno od crkve u Jelički). Sa južne strane ovaj zahvat nije bio potreban, jer su za tu svrhu poslužili dovratnici južnog ulaza u crkvu.

Horizontalna brvana su na uglovima povezana dvostrukim preklopom. Sa istočne, oltarske strane, zid je urađen od jednostavnih brvana, dok su sa zapadne strane brvana užlijebljena u snažne dovratnike. Vjenčanica crkve nije vidljiva, pošto su i streha i unutrašnjost hrama zasvedeni šašavcima.

Krov crkve je visok i strm, sa najvišom tačkom na visini od oko 7 m. Pri donjem kraju se cijela konstrukcija krova lagahno izvija i na taj način formira strehu širine oko 1,60 m.

Klis od širih daščica, kojim je crkva pokrivena, pokriva crkvu u 6-7 slojeva složenih u pravilne redove dekorativnog izgleda. Nad sljemenom krova postavljen je red širokih, kratkih i zašiljenih daščica čija funkcija je isključivo dekorativna. Na čelima sljemena postavljeni su drveni, kitnjasto oblikovani krstovi.

Streha crkve je lučno zasvedena šašavcima od mehkog drveta. Čelo strehe opšiveno je daskom, preko koje je postavljen vijenac. Vijenac je blago povijen da bi pratio oblik krova, a potom je na njemu, tehnikom izdublivanja, urađen motiv reljefnih, prepletenih polukrugova. Polukrugovi su smješteni između dvije reljefno izdignute trake. Te trake su ukrašene paralelno usječenim linijama.

Na sve četiri strane crkve prosječeni su pravougaoni prozorski otvori sa željeznim demirima.

Crkva ima dva ulaza, jedan na zapadnoj, a drugi na južnoj strani. Zapadni ulaz u crkvu čine dvokrilna vrata, čiji otvor uokviruju dva hrastova dovratnika, u koga je uklopljeno lučno nadverje. Uglovi nadverja su ukrašeni sa tri rozete, dvije manje i jednom većom. Na sjevernom dovratku plitko je usječen motiv crkve sa kupolom i dva zvonika, te 1843. godina, kao godina podizanja ove crkve. Nasuprot crkvi, usječen je motiv krsta⁸.

Dimenzije ulaznog otvora iznose 1,80 x 1,05 m. Krila vrata su izrađena od debele hrastovine. Veličina krila iznosi 1,92 x 0,60 m. Ukrašeni dio krila izveden je od mehkog drveta. Podloga je obojena u crveno. Luk je ovičen tačkama, a ostala površina vitičastim, biljnim ornamentom. Na svakom krilu je, korištenjem plave i zelene boje, te rezbarenjem, urađen dvostruki motiv romba, odnosno kola. U centru najmanjeg romba urađen je motiv kuke

⁸ Među narodom je prisutan običaj cjelivanja ovog krsta prilikom ulaska u crkvu.

okretuše (svastike). Vrata se zatvaraju sa unutrašnje strane velikom mandalom.

Dimenzije otvora južnog ulaza su 1,16x0,66 m, sa širokim i masivnim dovratnikom i polukružno završenim nadverjem. Uglovi nadverja su ukrašeni sa dvije rozete. U njihovom središtu je urezbarena manja rozeta, obojena žutom bojom.

Vrata ovog ulaza su jednokrila. Dimenzije vrata iznose 1,28 x 0,70 m. Debljina vrata iznosi 7,5 cm. Vrata su slično ukrašena onim na južnoj strani crkve. Podloga im je crvena. Okružena su vitičastim, punijim biljnim ornamentom. Korištenjem zelene boje, a prateći rezbariju u drvetu, urađeno je nekoliko rombova. U centralnom, najmanjem rombu, reljefno je izrađen motiv rozete.

U enterijeru crkva je podijeljena, kao i većina objekata ovog tipa, na: pripratu, naos i oltarski prostor.

Priprata crkve zauzima prostor od 2,80x4,64 m. Od naosa (centralnog molitvenog prostora) je odvojena pregradom, koju sačinjavaju četiri hrastova stupa sa ukrašenim bazama i kapitelima. Stupovi su međusobno povezani lukovima. Pregrada priprate ima nisku ogradu, visine oko 50 cm. Ravna tavanica je od šašavaca. Iznad priprate, na visini od oko 2,20 m, je izveden hor. Pristup horu ostvaren je drvenim stepeništem, koje se nalazi u jugozapadnom dijelu priprate. Širina stepeništa iznosi 68 cm. Hor crkve ima pregradu sa mušepcima.

Središnji dio crkve – naos ima dimenzije 3,68x,64 m. Zasveden je na sličan način kao i oltarski dio. Visina svoda na ovom mjestu iznosi 4,03 m. Od obimnih zidova prema unutrašnjem dijelu crkve, na visini od 2,95 m, tavanica ide ravno za cca 50 cm, kada prelazi u polukružni svod. Konstrukcija svoda slična je konstrukciji kakva je primijenjena kod crkve u selu Jelička, ali nije vidljiva, pošto je sa vanjske strane pokrivena šašavcem. Lučno izvedena drvena rebra oslonjena su u donjoj zoni na drvene gredice, dimenzija 10/6, dok su u gornjoj zoni učepljene u drvenu dasku, debljine 3 cm.

Oltarski prostor crkve ima pravougaonu osnovu, dimenzija 2,77x4,64 m. Pokriven je kupastom konstrukcijom sa šašavcem, izuzev dijela koji se nalazi iznad žrtvenika i đakonikona, koji je pokriven ravnom drvenom tavanicom.

U središtu tjemena svoda se nalazi kvadratična ploča, letvicama izdijeljena na tri pravougaona polja. Rubna pravougaona polja su ukrašena istim motivom, izrađenim od prikucanih letvica. Motiv čine tri pravougaonika: veći, unutar njega je manji, te treći pravougaonik, koji je okomito postavljen na prethodni. Uglovi manjeg i većeg pravougaonika međusobno su povezani daščicama. Vanjske uglove pravougaonika zatvaraju daščice, paralelne sa treće navedenim pravougaonikom. U središtu centralnog pravougaonog polja je daščicama izveden motiv romba, čiju unutrašnjost grade druge dvije daščice, položene tako da grede motiv krsta. Funkcija polja je pridržavanje polijejeja. Njega gradi dvanaest lučno završenih ploča. Svaka ploča je ukrašena drugačijim urezanim motivom (uglavnom se radi o različitim načinima spajanja krugova i polukrugova). Na vrhu svakog luka polijejeja je izrezan motiv krsta.

Žrtvenik u sjeveroistočnom uglu oltara sastoji se od ormarića, ukrašenog letvama i linijskim šarama.

Sveti prijesto se nalazi na kamenom stupu sa drvenom pločom.

Oltarski prostor je od naosa crkve odvojen drvenom ikonostasnom pregradom. Ikonostasna pregrada ima uobičajna tri ulaza, dva rubna i centralni, carske dveri.

Ikonostasna pregrada je ukrašena brojnim ikonama, među kojima se ističu sljedeće:

1. HRISTOS SA SV. PETROM I PAVLOM

Vrijeme nastanka: oko 1843. godine

Tehnika: tempera na dasci, pozlata

Dimenzije: 101x105 cm

Opis: rub prestone ikone je obrubljen crvenom i zlatnom trakom. Pozadina donje polovine ikone je crvene, a gornje polovine plave boje. Na ikoni su predstavljeni u stojećem stavu sljedeći svetitelji:

- Krist je odjeven u crvenu haljinu preko koje je plavi ogrtač. Desnom rukom blagosilja, dok u lijevoj drži otvoreno Evanđelje. Oko glave mu je zlatni oreol, unutar koga je duplim crvenim linijama naslikan krst. Pored oreola su njegovi inicijali napisani bijelom bojom ИСХС;
- pored Kristove lijeve strane je predstavljen apostol Petar. Predstavljen je kao srednjovječan čovjek, prosijede kose i brade. Odjeven je u zelenu haljinu sa ljubičastim ogrtačem. U desnoj ruci drži ključeve, a lijevom rukom pridržava maketu crkve sa tri tornja. Oko glave mu je zlatni oreol. Pored oreola je ispisano njegovo ime bijelom bojom;
- lijevo od apostola Petra je predstavljen apostol Pavle. Predstavljen je kao srednjovječan tamnokos čovjek sa visokim čelom. Odjeven je u zelenu haljinu sa crvenim ogrtačem. U lijevoj ruci drži zatvoreno Evanđelje, a desnom pridržava zajedno sa apostolom Petrom maketu crkve. Pored oreola je ispisano njegovo ime bijelom bojom. Šake kojima apostoli pridržavaju maketu crkve su naslikane nesrazmjerno male u odnosu na tijelo.

2. BOGORODICA SA HRISTOM I JEVANĐELISTIMA MARKOM I LUKOM

Vrijeme nastanka: oko 1843. godine

Tehnika: tempera na dasci, pozlata

Dimenzije: 90x105 cm

Opis: na prestonoj ikoni Bogorodica je predstavljena u dopojasnoj veličini. Odjevena je u plavu haljinu, preko koje je ljubičasti maforion, čije ivice završavaju zlatnom trakom. Na lijevoj ruci Bogorodica drži malog Krista odjevenog u zelenu haljinu sa crvenim himationom. Krist desnom rukom blagosilja, a u lijevoj drži otvoreno Evanđelje. Bogorodica oko glave ima zlatni oreol i baroknu krunu sa pet vrhova. Krunu pridržavaju dva mala anđela, dok drugom rukom drže sfere sa Bogorodicinim inicijalima. Evanđelisti su odjeveni u plave haljine. Evanđelist Marko preko haljine ima smeđi, a Luka crveni ogrtač. Pozadina ikone je crvene boje. Likovi evanđelista su slični likovima apostola na prethodnoj ikoni, što dovodi do zaključka da ih je uradio isti majstor.

3. SV. OTAC SAVA PRVI ARHIEPISKOP SRPSKI

Vrijeme nastanka: oko 1908. godine

Tehnika: tempera na platnu

Dimenzije: 53X67 cm

Opis: u centralnom dijelu ikone predstavljen je sv. Sava kao srednjovječan sjedokos čovjek. Odjeven je u arhiepiskopsku odjeću. Oko glave mu je oreol, a na glavi mitra. U lijevoj ruci drži epsikopski štap. Sa njegove lijeve strane je predstavljen Krist, a sa desne Bogorodica sa malim Kristom, koga pridržava objema rukama. Pod svetiteljevim nogama je predstavljen narod (sa obje strane po četvero ljudi i dvoje djece). Između njih na bijelom svitku papira stoji natpis napisan ćiriličnim tamnim slovima: «PRIĐITE SADA POSLIŠAJTE MENE STRAHA GOSPODE NAUČI NAS.»

U dnu ikone štampanim ćiriličnim slovima crvene boje ispisan je sljedeći tekst: «SRPSKOJ ŠKOLI U PALAČKOVCI POKLONILA JOVIĆ GAVRANOVIĆ IZ SRĐEVIĆA 1908. GODINE.»

4. SV. JOVAN KRSTITELJ

Vrijeme nastanka: oko 1910. godine

Tehnika: tempera na platnu

Dimenzije: 37,5x47,5 cm

Opis: na ikoni je predstavljen sv. Jovan Krstitelj kao mlađi muškarac u stojećem položaju. Odjeven je u smeđu haljinu sa plavim ogrtačem. U lijevoj ruci drži veliki krst i svitak papira, dok desnom blagosilja. Iza njega se vidi rijeka i njene obale, te palma u daljini. U gornjem dijelu ikone je napisano ime svetitelja, a u donjem dijelu sljedeći tekst, pisan crvenim ćiriličnim pismom: «OVU IKONU PRIDARI STOJAN SRDINČIĆ SV. CRKVI U PALAČKOVCI 1910.»

5. SV. ARHIĐAKON STEFAN

Vrijeme nastanka: oko 1910. godine

Tehnika: tempera na platnu

Dimenzije: 37,5x47,5 cm

Opis: svetitelj je predstavljen u crkvi pored ikone. Odjeven je u crvenu haljinu. Desna ruka mu je opuštena niz tijelo i u njoj drži kandilo. Oko glave mu je oreol. U dnu ikone štampanim ćiriličnim pismom crvene boje napisan je sljedeći natpis: «OVU IKONU PRIDARILA JE PRED DUŠU POKOJNOM ĐURĐU MILINKOVIĆU NJEGOVA ZAKONITA SUPRUGA ĐURĐIJA 1910.»

6. SV. PETAR I PAVLE

Vrijeme nastanka: oko 1904. godine

Tehnika: tempera na platnu

Dimenzije: 37,5x49,5 cm

Opis: na plavoj pozadini predstavljena su dva srednjovječna čovjeka. Apostol Petar je predstavljen kao sjedokos čovjek, odjeven u crvenu haljinu i ogrnut plavo-zelenim ogrtačem. U lijevoj ruci drži evanđelje, a desnu je pružio prema posmatraču. Oko glave mu je oreol. Apostol Pavle je predstavljen kao čovjek duže smeđe kose. Odjeven je u zelenu haljinu, a ogrnut je crvenim ogrtačem. Ruke je

prekrstio na grudima, s tim da u desnoj drži dugi štap. Oko glave mu je oreol. U gornjem dijelu ikone ispisana su njihova imena, dok je u dnu ikone natpis o darivanju ikone, ispisan crvenim ćirilničnim štampanim slovima: «OVU IKONU PRILAŽE SV. CRKVI PALAČKOVAČKOJ PETAR MILINČIĆ 1910.»

7. BOGORODICA SA HRISTOM

Vrijeme nastanka: XVIII ili XIX stoljeće

Tehnika: tempera na platnu, okivanje, iskucavanje

Dimenzije: 45x45 cm

Opis: ikona se nalazi pod staklom. Slikana površina, izuzev lika Bogorodice i Krista, koji je predstavljen u istoj vertikali u kojoj je predstavljena i Bogorodica, te njenih i njegovih ruku, je prekrivena iskucanim srebrnim limom. Srebrni pokrov je ukrašen floralnim ornamentom.

8. HRISTOS PANTOKRATOR

Vrijeme nastanka: XVIII ili XIX stoljeće

Tehnika: tempera na platnu, okivanje, iskucavanje

Dimenzije: 45x45 cm

Opis: ikona se nalazi pod staklom. Slikana površina, izuzev Kristovog lika koji je barokizirano predstavljen, je prekrivena iskucanim srebrnim limom. Srebrni pokrov je ukrašen floralnim ornamentom.

9. SV. NIKOLA

Vrijeme nastanka: XVIII ili XIX stoljeće

Tehnika: tempera na platnu, okivanje, iskucavanje

Dimenzije: 45x45 cm

Opis: ikona se nalazi pod staklom. Slikana površina, izuzev svetiteljevog lika koji je barokizirano predstavljen, je prekrivena iskucanim srebrnim limom. Srebrni pokrov je ukrašen floralnim ornamentom.

10. BOGORODICA SMOLENSKA SA HRISTOM

Vrijeme nastanka: XVIII ili XIX stoljeće

Tehnika: tempera na platnu, okivanje, iskucavanje

Dimenzije: 45x45 cm

Opis: ikona se nalazi pod staklom. Slikana površina, izuzev lika Bogorodice i Krista, kojeg drži na lijevoj ruci, te njenih i njegovih ruku i njegovih stopala, je prekrivena iskucanim srebrnim limom. Srebrni pokrov je ukrašen floralnim ornamentom.

11. RASPEĆE HRISTOVO SA SVETITELJIMA

Vrijeme nastanka: XVIII ili XIX stoljeće

Tehnika: tempera na dasci

Dimenzije: 32,5x38,5 cm

Opis: tipična ikonografija ruskih ikona u čijem središtu je prikazan krst sa razapetim Kristom. Raspeće je dato naspram bordo pozadine sa Savaotom u vrhu i lobanjom i ukrštenim kostima u dnu.

U gornjim poljima je Bogorodica sa Kristom i sv. Nikola, a u donjim konjičke figure sv. Dimitrija i Georgija.

12. RASPEĆE HRISTOVO SA SVETITELJIMA

Vrijeme nastanka: XVIII ili XIX stoljeće

Tehnika: tempera na dasci

Dimenzije: 32,5x38,5 cm

Opis: : tipična ikonografija ruskih ikona u čijem središtu je prikazan krst sa razapetim Kristom. Raspeće je dato naspram zvjezdanog neba sa Savaotom u vrhu i Bogorodicom i Jovanom sa strana. U gornjim poljima je Bogorodica Kazanska sa Kristom i sv. Nikola, a u donjim konjičke figure sv. Dimitrija i Georgija.

13. OBRAZ SV. NIKOLE ČUDOTVORCA

Vrijeme nastanka: XVIII ili XIX stoljeće

Tehnika: tempera na dasci

Dimenzije: 31x37 cm

Opis: rub ikone je obojen širom crvenom trakom, čijim rubom teče uža bijela linija. Unutar tog crvenog polja je predstavljen dopojasni lik sv. Nikole. Svetiteljeva glava prikazana je nešto krupnije u odnosu na tijelo. Tamnijom oker bojom pažljivo su stilizirane crte lica, na kojem dominira visoko čelo i izduženi tanak nos. Svetitelj desnom rukom blagosilja, a u lijevoj drži otvoreno Evanđelje. Svetiteljeva desna strana ogrtača ukrašena je sa tri kružnice (žuta, narandžasta i zelena). Rubovi krugova su ukrašeni tačkicama. Pored kružnica primjećuju se tragovi ranijih kružnica, urađenih puncom. Lijevo i desno od svetiteljevih ramena, u kružnim medaljonima, predstavljeni su Krist i Bogorodica, koji mu daruju Evanđelje i omofor. U vrhu ikone ispisano je crvenim štampanim ćirilčnim slovima: «OBRAZ SVETOG NIKOLE ČUDOTVORCA.»

14. BOGORODICA SA HRISTOM

Vrijeme nastanka: XVIII ili XIX stoljeće

Tehnika: tempera na dasci

Dimenzije: 31x37 cm

Opis: rub ikone je obojen širom crvenom trakom čijim rubom teče uža bijela linija. Unutar tog crvenog polja je predstavljen dopojasni lik Bogorodice sa Kristom dječakom pored sebe. Pozadina ikone je pozlaćena. U modeliranju Bogorodicinog zamišljenog lika korišten je oker i blijedoružičast inkarnat, dok je u modeliranju Kristovog lika inkarnat znatno tamniji. Ukupna površina njenog ogrtača je prekrivena spiralno povijenim stiliziranim palminim lišćem. Rubovi ovog ornamenta su uglavnom bojeni tamnocrvenom bojom, a unutrašnjost tamnoplavom. Rub ogrtača je ispunjen užom pozlaćenom trakom, ispunjenom sitnim kružnim i vitičastim motivima.

15. OBRAZ SVETOG VELIKOMUČENIKA DIMITRIJA

Vrijeme nastanka: XVIII ili XIX stoljeće

Tehnika: tempera na dasci

Dimenzije: 32x39 cm

Opis: rub ikone je obojen širom crvenom trakom. U vrhu ikone, po crvenoj traci je tamnim, štampanim, ćirilničnim slovima ispisan natpis: «OBRAZ SVETOGA VELIKOMUČENIKA DIMITRIJA». Unutar tog polja predstavljena je konjanička figura sv. Dimitrija. Lijevo od svetitelja predstavljena su dva lika ispred zgrade kako drže ikonu. U pozadini se vidi krilati anđeo. U vrhu ikone, u njenom središtu, je lik Savaota.

Pored pobrojanih pet ikona ruskih majstora, u crkvi se nalazi **još jedanaest ikona** rađenih u istoj školi, međutim, u crkvi su postavljene visoko na ikonostasu, te stoga nisu dostupne.

CARSKE DVERI

Na ikonostasnoj pregradi se pored ikona ističu carske dveri sa predstavom Blagovijesti sa carevima Davidom i Solomonom.

Duborezni rub dveri je uokviren pozlaćenim vijencima palmeta, krinova i stiliziranih spirala (horizontalnih kuka).

Na sjeveroistočnom krilu dveri predstavljen je arhanđeo Gavriilo. U pozadini se primjećuje jednostavna arhitektura.

Na jugoistočnom krilu je predstavljena Bogorodica kako sjedi na prijestolu ruku sklopljenih na grudima. Oko glave joj je oreol. Arhitektura njene pozadine je bogatija nego na predstavi sv. arhanđela Gavriila.

U gornjem polukružnom dijelu dveri predstavljeni su carevi David i Solomon, okrenuti jedan prema drugom, sa krunama i pozlaćenim oreolom oko glave, te svitkom papira u rukama.

Na vrhu dveri je pozlaćeni stilizirani krst u obliku cvijeta sa osam latica. Između svake druge latice je crvena suza.

Na osnovu crteža likova u predstavi Blagovijesti sa carevima Davidom i Solomonom, Momirović zaključuje da je carske dveri palačkovačke crkve radio isti majstor koji je živopisao zidove manastira Gomionice u periodu između 1865. i 1870. godine. (*Momirović, 1956, 164*)

Tokom 1998/1999. godine slikar-konzervator Milica Kotur je vršila konzervatorsko-restauratorski zahvat na dvjema prestonim ikonama i carskim dverima. Na osnovu stare metode korištenog duborezbarstva, pretpostavila je postojanje starijeg slikarskog sloja ispod današnjeg. Urađeno je sondiranje u gornjem polukružnom dijelu dveri. Utvrđeno je da je ispod prikaza cara Solomona postojao stariji slikani sloj koji se do danas održao samo u fragmentima.

Na vrhu ikonostasne pregrade je krst pored koga su dva lijepo modelirana zmaja i ikone Bogorodice i sv. Jovana Bogoslova.

U crkvi se čuva i **antimins** iz 1851. godine koga je osvetio patrijarh Kiril.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Rješenjem Zavoda za zaštitu spomenika kulture BiH iz Sarajeva, broj 02-UP I-5-1/70, od 27. marta 1970. godine, Srpsko-pravoslavna crkva-brvnara sv. Petar i Pavle u Palačkovcima ima svojstva nepokretnog spomenika kulture i stavlja se pod zakonsku zaštitu. Dana 10. februara 1971. godine, ovo rješenje je postalo pravomoćno.

Dobro se, pod nazivom **Crkva-brvnara u selu Palačkovci** i rednim brojem 481 nalazilo na Privremenoj listi Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Većinu radova na objektu vršili su i vrše mještani sela Palačkovci. Prije rata u Bosni i Hercegovini bio je pripremljen projekat sanacije koji je uradio Zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa BiH i drvena građa za njenu obnovu (prema riječima arhitekta A. Ninkovića).

Posljednje intervencije su izvršene 1997. i 1998. godine i obuhvatile su:

- konstruktivnu sanaciju temelja podbetoniranjem sa izradom kamenog lica temeljnog zida;
- zamjenu glavne krovne grede;
- stezanje podrožnih greda sistemom zatega;
- izradu kamenog poda u centralnom molitvenom prostoru;
- zamjenu krovnog pokrivača od klisa;
- izradu nogostupa od lomljenog kamena oko crkve;
- premještanje zvonika.

Konzervatorsko-restauratorski zahvat na carskim dverima i prestonim ikonama uradila je slikar-konzervator Milica Kotur.

Prilikom posljednjih intervencija, crkva je podignuta hidrauličnim dizalicama i, nakon izvršenih intervencija, vraćena na svoje mjesto. Prilikom radova na promjeni krovnog pokrivača bila je urađena privremena krovna konstrukcija koja je imala zadatak da spriječi eventualni prodor oborinske vode.

Radove na cijepanju klisa obavili su majstori sa planine Vlašić (informacija dobijena od mještana).

5. Sadašnje stanje dobra

Crkva u Palačkovcima je u dobrom građevinskom stanju. Problema sa vlagom ili nekih konstruktivnih problema na samom objektu nema.

Uvidom u stanje na terenu, koje je obavljeno 22. aprila 2005. godine, uočene su određene razlike u odnosu na tehničku dokumentaciju dobijenu od strane Zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa BiH. Kako su radovi na tehničkom snimanju objekta izvršeni neposredno prije otpočinjanja rata u BiH od 1992 – 1995. godine, logično je da su radovi koji su doveli do ovakve situacije izvršeni u toku ili neposredno nakon rata.

Mještani sela kao godinu u kojoj su izvršene posljednje intervencije na lokalitetu navode 1997/1998. Tom prilikom je prema njihovim riječima izvršeno sljedeće:

- prenošenje zvonika sa izvorne na novu lokaciju koja se nalazi 20-ak metara jugozapadno;
- većina konstruktivnih elemenata zvonika je izmijenjena;
- zvoniku su dodati novi oblikovno-funkcionalni elementi – krovovi između pojedinih etaža;
- na lokaciji izvršena gradnja novog objekta od drveta – zapadno od crkve, na udaljenosti od oko 4 m;

- u odnosu na stanje koje je prezentirano dokumentacijom Zavoda, na sjeveroistočnom uglu parcele na kojoj se nalazi crkva, nalazi se samo jedan grob, dok drugog groba nema;
- oko crkve je izveden kameni nogostup od lomljenog kamena. Prilikom izrade nogostupa, prema riječima mještana, u zemlji su pronađeni skeletni ostaci i dijelovi krstača koje su sada prislonjene uz istočnu ogradu parcele;
- cijela crkva je hidrauličnim dizalicama podignuta radi podbetoniranja i izrade ležaja za temeljnu drvenu gredu, nakon čega je spuštена;
- u enterijeru crkve, u centralnom molitvenom prostoru, izvršeno je skidanje poda od opeke, koji je vjerovatno postavljen u toku obnove 1843. godine. Tom prilikom su otkrivene originalne kamene ploče, koje su očišćene i fugovane cementnim malterom. Pod od opeke je zadržan u prostoru oltara;
- promijenjena glavna krovna greda;
- slojevi klisa se redovno prskaju otopinama za zaštitu drveta.

6. Specifični rizici

Nema specifičnih rizika.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima (Službeni glasnik BiH» br. 33/02 i 15/03), Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

A. Vremensko određenje

B. Historijska vrijednost

C. Umjetnička i estetska vrijednost

- C. I. Kvalitet obrade
- C. II. Kvalitet materijala
- C. II. Proporcije
- C. IV. Kompozicija
- C. V. Vrijednost detalja
- C. VI. Vrijednost konstrukcije

D. Čitljivost

- D. II. Svjedočanstvo o historijskim mijenama
- D. IV. Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili regionalnom maniru
- D. V. Svjedočanstvo o tipičnom načinu života u određenom razdoblju

E. Simbolička vrijednost

- E. I. Ontološka vrijednost
- E. II. Sakralna vrijednost
- E. III. Tradicionalna vrijednost
- E. IV. Vežanost za rituale ili obrede
- E. V. Značaj za identitet skupine ljudi

F. Ambijentalna vrijednost

F. I. Odnos oblika prema ostalim dijelovima cjeline

F. II. Objekat ili skupina objekata je dio cjeline ili područja

H. Jedinствен ili rijedak primjerak određenog tipa ili stila

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,
- z.k. izvadak, posjedovni list,
- fotodokumentacija Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH; fotografije snimili: Mirzah Fočo i Slobodanka Nikolić,
- situacija - tehnička dokumentacija Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta:
  1. Situacija M 1:200
  2. Osnova M 1:50
  3. Presjek poprečni M 1:50
  4. Presjek podužni M 1:50.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja drvene crkve u Palačkovcima nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

- 1912. II šematizam Pravoslavne srpske mitropolije banjalučko – bihaćke za godinu 1911, Banjaluka, 1912.
- 1953. Momirović, Petar, Naše starine I, 1953.
- 1956. Momirović, Petar, Drvene crkve zapadne Bosne, Naše starine III, 1956.
- 1962. Pavlović, St. Dobroslav, *Crkve brvnare u Srbiji*, doktorska disertacija odbranjena na Arhitektonskom fakultetu u Beogradu, Beograd, 1962.
- 2002. Nenadović, M. , Slobodan, Ilustrovani rečnik izraza u narodnoj arhitekturi, Prosveta, 2002.
- 2002. Ševo, Ljiljana, *Crkva u Romanovcima*, Pravoslavne crkve i manastiri u Bosni i Hercegovini do 1878. godine, Banja Luka, 2002.
- 2004. Lalić, Slobodanka, Folklorni elementi u dekoraciji u crkvama brvnarama u Bosni i Hercegovini

2004 Fočo Mirzah, Tradicionalna arhitektura BiH – Upotreba drveta u sakralnoj arhitekturi - Seminarski rad, Interdisciplinarni postdiplomski studij na Arhitektonskom fakultetu u Sarajevu

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Mirzah Fočo, diplomirani inženjer arhitekture,
saradnik za graditeljske cjeline i kulturne krajolike
u Povjerenstvu za očuvanje nacionalnih spomenika*

Učesnik u istraživanju i izradi Prijedloga odluke

(autor dijela o pokretnom naslijeđu):

*Slobodanka Lalić, profesor geografije i etnologije,
saradnik za pokretno naslijeđe
u Povjerenstvu za očuvanje nacionalnih spomenika*